

КАТАЛІЦКІ МІСТЫЦЫЗМ А. РУДОЛЬФА ДЫЛАНГА ОФМ НА ПРЫКЛАДЗЕ ЦЫКЛА ВЕРШАЎ «ЧОРНЫЯ БАЛАДЫ»

Р. С. Пашкевіч

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4,
220030, г. Мінск, Беларусь, paszkiewiczjafiet@gmail.com*

Грунтуючыся на аналізе твораў славацкага паэта Рудольфа Дыланга з выкарыстаннем біяграфічнага метада былі вызначаныя яго светапоглядныя канстанты і іх праламленне ў мастацкім свеце аўтара. Аргументавана яго ўспрыманне як нацыянальнага і каталіцкага паэта. Паэтычная плыня славацкай каталіцкай мадэрны была абазначана як рэлігійна-містычны напрамак надрэалізму.

Ключавыя словы: славацкая літаратура; Рудольф Дыланг; славацкая каталіцкая мадэрна; рэлігійная паэзія; рэлігійны містыцызм.

Альфонс Марыя Дыланг (у манастве атрымае імя Рудольф) нарадзіўся 1 жніўня 1905 года ў Трстэне ў сялянскай сям’і. Атрымаў святарскае пасвячэнне ў чэрвені 1929 года. На час яго жыцця прыйшліся дзве сусветныя войны, утварэнне Чэхаславакіі, шасцігадовая незалежнасць Славакіі і яе акупацыя ў выніку Другой сусветнай вайны. Паэт эміграваў у 1945 г., баючыся за сваё жыццё і святарскую годнасць: ён хаваўся ў кляштары ў Рыме, у 1946 годзе пераехаў у Аргентыну, дзе акармляў славацкіх эмігрантаў, а адтуль у амерыканскі Пітсбург. Там, вакол невялікага кляштара гуртавалася славацкая дыяспара. Яго жыццё скончылася там жа, 7 красавіка 1986 года. У камуністычнай Чэхаславакіі яго творы не былі вядомыя, нават пасля пэўнай лібералізацыі рэжыма ён лічыўся небяспечным для пануючай ідэалогіі. Толькі пасля аднаўлення славацкай незалежнасці абудзіўся інтарэс да жыцця і творчасці Р. Дыланга. У апошнія гады ў Славакіі з’явілася шмат прысвечаных яму даследаванняў, праводзяцца навуковыя канферэнцыі, яго творы друкуюцца і чытаюцца. Дыланг зноў стаў вядомы як паэт, мемуарыст, драматург і прэзаік. Аднак для беларускага і рускага чытача Р. Дыланг застаецца малавядомым, яго творы не перакладаліся, а імя згадваецца толькі ў кантэксте славацкай Каталіцкай Мадэрны і славацкага надрэалізму ў цэлым. Але і яго роля ў гэтым часта недаацэньваецца, хаця ў Славакіі Рудольфа Дыланга часта называюць «бацькам» славацкай каталіцкай Мадэрны, а адзін з найбольш аўтарытэтных даследчыкаў творчасці паэтаў каталіцкай мадэрны, Юліус Паштэка, нават сцвярджае, што хаця іншы творца, Павал Глбіна, «паклаў пачатак славацкай каталіцкай Мадэрны і быў лепш падрыхта-

ваны тэарэтычна і літаратурна, аднак самым вядомым, самым уплывовым, найбольш прадуктыўным членам гэтай групы быў францысканец Дыланг – на радзіме і ў эміграцыі» [1, с. 356]

На светапогляд і характар літаратурных твораў Дыланга паўплывалі дзве значныя падзеі. Першая з іх – смерць маці. Гэта адбылося ў 1906 г., калі будучаму паэту было менш за адзін год. У аўтабіяграфічным творы «*Zakliata mladost'*» («Проклятая маладосць» 1943 г.) напіша: *«Я палюбіў адзіноту, якая надавала мне асаблівае напаяненне і заўсёды узрушала. Я шукаў самоты, я не любіў людзей, таму што ў мяне не было самага дарагога чалавека: у мяне не было маці. Мне было паўгады, калі яна памерла»* [2]. З гэтага Дыланг выводзіць некалькі наступстваў: *«Я прызнаюся ў сваёй трагедыі як у сваіх грахах: з дзяцінства не меў любові, Іншыя дзеці весяліліся, я шукаў самоты... Аднак праз гэта я зведаў мову ручаёў, лазы і птушак, расказваў ім сваё гора, калі сядзеў у пыле»* [2]. Гэта дапамагае нам зразумець, чаму ў паэтычных тэкстах Дыланга надзвычай важнае месца займаюць візуальныя ўвасабленні паняццяў «прырода» і «родны край», якія ўзнікаюць з дапамогай выдатна распрацаванай метафорыкі. Апісанне прыгажосці прыроды ў Рудольфа Дыланга непарыўна звязана з вобразам Божай прыгажосці, а чалавечае існаванне – з гісторыяй Яго пакутаў, на якія Ён пайшоў у сваёй бясконцай любові. Гэта паэзія малітоўнага сузірання, якая апісвацца з дапамогай прыродных вобразаў. Усё гэта ўтварае аўтарскі паэтычны сусвет, у якім паэзія набывае медытацыйна-малітоўную функцыю. Апісанне рэчаіснасці ў ім адбываецца праз розныя аспекты, звязаныя тым, што яны існуюць дзякуючы Богу і вакол Яго для таго, каб засведчыць Яго ўсемагутнасць.

Другая падзея – Першая сусветная вайна (1914–1918 гг.), якая выпала на юнацтва Дыланга. Славакія, на той момант частка Венгерскага каралеўства ў складзе Аўстра-Венгрыі, знаходзілася далёка ад фронту, аднак з пачаткам вайны, успамінаў Дыланг ў «*Mladosti z očistca*» («Маладосць з чыстца»), усё яе простае, пераважна сялянскае насельніцтва скалыхнуў уздым патрыятызму. *«Вайна! – нам, хлопцам, гэта падабалася. Нашы дзяды шмат раскавалі пра 1848 год, пра акупацыю Босніі, мы любілі глядзець карцінкі з руска-японскай вайны, самі гулялі ў салдатаў, ваявалі, а гэтая сусветная вайна толькі ўзбудзіла нашу ваяўнічую кроў. Мне падабалася рашучасць мужчын, якія ішлі на вайну без страху і з пэўным гонарам. Памятаю, на плошчы сярод іншых стаяў наш сусед і крычаў: На сербаў!»* [2]. За ўсю Першую сусветную вайну будучы манах бачыў толькі аднаго варожага салдата – палоннага рускага, якога размясцілі ў іх вёсцы, і, паводле Дыланга, мясцовыя знайшлі з ім агульную мову, ставіліся

з прыязнасцю. Пасля распаду Аўстра-Венгрыі была абвешчана Чэхаславакія. Пра гэта паэт напіша скупа: *«Мне не вельмі падабаўся наш дзяржаўны пераварот, не падабаліся чэхі»* [2].

Пасля далучэння да францысканскага ордэну брат Рудольф шмат вучыцца, сярод іншага, ён вывучае тэалогію, а таксама знаёміцца са славацкай, чэшскай і французскай паэзіяй. Літаратурнае жыццё ў Славакіі ў першай палове XX ст. вызначаецца квятнеючай складанасцю: з аднаго боку некаторыя аўтары абаяліся на рэалістычныя традыцыі, сімвалізм і імпрэсіянізм. З іншага боку, паралельна развіваліся новыя літаратурныя напрамкі: віталізм, футурызм, канструктывізм і сюррэалізм. Мастацкае пераасэнсаванне апошняга ў Славакіі ў 30-ыя гады атрымала назву «надрэалізм». Пераняўшы некаторыя характэрныя рысы еўрапейскага сюррэалізму, напрыклад арыентацыю на пачуццёвае ўспрыманне рэчаіснасці, надрэалізм у Славакіі не адмаўляў поўнасцю традыцыі і рацыянальнае светаўспрыманне. Прыблізна ў той жа час з'явілася група паэтаў так званай славацкай каталіцкай мадэрны, іх праграмным выступленнем лічыцца «Анталогія маладой славацкай паэзіі» пад аўтарствам Р. Дыланга, паэты гэтай групы друкавалі свае творы ў часопісах «Поступ», «Прамень», «Ватра» і інш. Сам тэрмін «славацкая каталіцкая мадэрна» ўзнік толькі ў 90-ыя гады, верагодна па аналогіі з чэшскай каталіцкай мадэрнай (Ё. Флорыян, Я. Дурых і інш.), і дастаткова спрэчны сам па сабе. Так, славацкая каталіцкая даследчыца Эдыта Прыхыдава піша: *«Адносна самога тэрміна – калі ён сапраўды ўзнік па аналогіі з чэшскай літаратурай, што магчыма – гэта заблытанае паняцце, якое завяло некаталіцкае літаратуразнаўства, недасведчанае аб унутрыкасцёльнай сітуацыі, да суаднясення літаратурнага мадэрнізму ў каталіцкай літаратуры да каталіцкага мадэрнізму»* [5, с. 101]. Мы павінны пагадзіцца, што такія падыход памылковы, бо рэлігійны мадэрнізм – гэта асуджаная ерась, дакладней, паводле святога папы Пія Х, – «сінтэз усіх ерасяў».

Самі паэты, якія гуртаваліся вакол часопісаў «Поступ» і «Прамень», называлі сябе проста аўтарамі каталіцкай паэзіі. Для ўсіх паэтаў гэтай групы характэрныя медытатыўна-рэфлексійная паэзія, апісанне рэчаіснасці праз вобразы і аналагі, пошук містычнага досведу і яго паэтычнае апісанне. Ірацыяналізм паэтаў-католікаў грунтаваўся не на пошуку адказаў у падсвядомасці праз псіхааналіз, а на размове з трансцэндэнтным Абсалютам – хрысціянскім Богам, малітоўным зваротам да якога і становілася паэзія. Адсутнаць дакладнай мяжы паміж славацкім надрэалізмам і мастацкімі пошукамі паэтаў-католікаў даюць падставу сцвярджаць, што каталіцкая мадэрна з'яўляецца рэлігійна-містычнаю плынню надрэалізму.

Аўтары каталіцкай літаратуры ў Славакіі мелі перад вачыма выдатныя крыніцы натхнення з еўрапейскай каталіцкай літаратуры (А. Брэмон, П. Кладэль, Г. К. Чэстэртан), аднак не абмяжоўваліся імі. Рудольф Дыланг піша пра сваё натхненне французскімі паэтамі-сімвалістамі (П. Верлен, А. Рэмбо), у яго колах быў знаны і чытаны сюрэаліст А. Брэтон. Але вызначальным для развіцця гэтага напрамку трэба прызнаць пераклад Янам Сіланам на славацкую мову кнігі французскага абата Анры Бремона «Малітва і поэзія». Сярод аўтараў-католікаў замацавалася думка, што малітва – гэта чыстая паэзія, а таму паэзія павінна быць чыстай малітвай.

Хаця можна даць пэўную характарыстыку каталіцкай мадэрны як з’яве, светапоглядныя канстанты розных аўтараў сур’ёзна адрозніваліся. Паэзія Рудольфа Дыланга сур’ёзная і філасофская, напоўненая сумам, прысутнічаюць матывы граху і пакаяння, выратавання і пакарання. У яго творчасці рэальнае змешваецца з нерэальным, аўтар «гуляецца» з парадоксам, ужывае кантрасныя вобразы. Асноўныя тэмы яго вершаў – Бог і народ, іх узаемная сувязь.

Уніфікатарскі характар Чэхаславакіі, свецкасць, неадпавенасць паміж дэкларацыямі і дзеяннямі, выключна адмоўна ўспрымалася часткай славакаў, асабліва каталіцкі і нацыянальна арыентаваных. Таму, калі ад Чэхаславакіі была адрынута Судэцкая вобласць і праведзена федэралізацыя, нацыяналістычная Славацкая Народная Партыя атрымала ўладу. Пад яе кіраўніцтвам Славакія абвясціла сваю незалежнасць 14 сакавіка 1939 года.

Гэта скалыхнула нацыянальныя пачуцці Дыланга, ён адклікнуўся на здабыццё незалежнасці зборнікам вершаў «Gardisti, na stráž!» (1939). У якім апяваў мужнасць славацкіх палітыкаў, якія здабылі незалежнасць, воінаў, якія абаранілі яе у вайне з венграмі, і тых славакаў, каму выпала будаваць новую Славакію. З пачаткам Другой сусветнай, а потым і германа-савецкай вайны, Славацкая дзяржава выканала свой саюзніцкі абавязак. Рудольф Дыланг трапіў на фронт, дзе служыў вайсковым капеланам у 21 пяхотным палку, баявому шляху якога прысвяціў паэму, змешчаную ў яго зборніку ваеннай паэзіі «Вайна» (1942). У творчасці Дыланга, які адступаў разам са славацкай арміяй, з’яўляюцца фаталісцкія і апакалітычныя матывы, якія будуць прысутнічаць у яго творчасці да смерці. Цыклам вершаў «Ľierne balady» аўтар робіць пэўнае падсумаваанне свайго жыцця. Цыкл складаецца з дзесяці твораў рознага памеру, напоўненых сумам па страчанай роднай зямлі, творы набываюць эсхаталагічнае вымярэнне: «Alebo že sám Boh večný / pošle s ohňom archanjela / a meč jeho nebezpečný / rozotne zem napoly? / snád’ už má príst’ súdiť živých, / prekliatych i spravodlivých / v Jozafatskom údolí?» [3] (Vyhnaneц); «Быць можа нам сам Бог вечны / пашле з агнём арханёла / і меч яго небяспечны / На два зямлю расколіць? / Можа, ён прыйдзе судзіць жывых, / Праведных, нячыстых

і злых. / у Язафацкай юдолі?» (Выгнанец). Смерць роднай дзяржавы, як і меркаваная хуткая «смерць» усяго свету, становіцца цэнтральным матывам вершаў «Zvon», «Rozmarín». Гэта вершы-прароцтвы, вершы, якія ілюструюць містычнае перажыванне паэта. Дыланг-выгнанец пакутуе без роднай зямлі, і адзіная Айчына, якая ў яго застаецца, знаходзіцца на нябёсах. Аўтар працягвае тэму ў вершах «Nostalgia» і «Rodisko». Страчаны дом, заняты чужынцам, знішчаная дзяржаўнасць, напаўняюць сумам сутнасць паэта. «Дом стаіць пусты, і праз гэта мярцвеюць нашчадкі» (Rodisko).

Вершаваны твор пад назвай «Hád» («Змей»), з’яўляецца своеасаблівай рэфлексіяй над значнымі падзеямі жыцця Рудольфа Дыланга. Лірычны герой падымаецца на гару, каб пабачыць прыгажосць Богага стварэння, але там сустракае змея, і ў форме размовы-споведзі дзеліцца з ім сваімі перажываннямі. Аўтар іншасказальна згадвае гісторыю сваёй незаконнай сувязі з Валерыяй Рэйшавай (псеўданім: Рыя Вале), ад якой у яго нарадзілася дачка і якую ён выратаваў ад дэпартацыі. Ён раскайваецца ў гэтай сувязі і разумее, што нягледзячы на насмешку, якую ён бачыць у спакойных вачах змея, Бог яму дараваў. Аднак спакой змея знікае, калі ён згадвае сваю барацьбу, не толькі фізічную, але і духоўную: «Pozri, had, vo veku mladam / zem si chránim proti vpádom, / vojská moje, Pane, cvič, / bo kým cháska zbojstva pácha, / bežím z domu jak zver plachá, / mal som vlast’ a iné nič»; «Глядзі, змей, я ў юнацтве / Край ахоўваў ад вар’яцтва, / Войску Бог цяпер падмога / нас рабуюць без вынятку / З дому ўцёк нібы звер з пасткі, / Меў радзіму, больш нічога». Пасля гэтага змей нападае. Але герой не баіцца яго яда, ён выходзіць пераможцам. Усю размову са змеем трэба ўспрымаць як алегарычнае апісанне спакусаў, паступовае пакаянне ў сваіх грахах і вяртанне імпульсу да жыцця. Верш таксама можа ўспрымацца як маніфестацыя вернасці сваім ідэалам праз гады выгнання. Ідэалы няскоранасці і непераможнасці славацкага духа, вера ў адраджэнне Славакіі паўстаюць і ў іншых вершах.

Вершы, аб’яднаныя цэнтральнай тэмай мучаніцтва, можна аб’яднаць ў асобную групу. Гэта вершы «Väzeň» («Вязень») і «Za vieru» («За веру»). У першым з вершаў характар мучаніцтва палітычны, жаўнер, змагар за Айчыну, сядзіць ў вязніцы, прыхіліўшыся да халоднага мура, яго справа прайграная і сам ён будзе пакараны смерцю. Тых, хто змагаўся за Славакію, аўтар параўноўвае са св. Георгіем, які змагаўся з драконам, а гэты жаўнер – з ворагамі Хрыста і нацыі: «Sedí mlčky bez výkrikov, / je to jeden z bojovníkov, / sťaby rytier svätý Jur, / má česť a má povedomie, / miluje rod, preto zomrie / opretý o chladný múr; Сядзіць моўчкі: ані крыку, / ён адзін з тых ваяроў / Рыцар нібы святы Юры, / Гонар мае і сумленне, / любіць

род, таму сканае, / Падпярэўшы спінай мур». І вязень памірае з малітвай на вуснах, сціскаючы ружанец.

Зусім іншы верш «Za víegu». У ім распавядаецца лёс маладога Янічка, які рыхтуецца абараняць святыню перад наступленнем ворагаў. Ворагі дваістыя: барацьба не толькі фізічная, яна вядзецца на ўсіх узроўнях рэальнасці, згадаем апостальскае «несть наша брань къ крови и плоти, но к ... міродержителемъ тмы века сего, к духовом злобы поднебеснымъ»: «Skosí, zmetie duchov zlých, / nedá si vziať duchovných / – Janičko». Але і фізічнае змаганне хутка пачнецца, калі каты прыйдуць рабаваць святыню. На дапамогу выйдуць сяляне, але яны прайграюць прыхадням, каго не заб'юць, вышлюць у Сібір: «Sibíria – hrozný svet, / tam sa zlomil ako kvet / – Janičko».

Рудольф Дыланг, паэт страчанай свабоды, як падпісваў ён некаторыя свае вершы, адзін з найадметнейшых аўтараў свайго часу, нажаль мала вядомы ў Беларусі. Рэлігійны містыцызм з'яўляецца вызначальным у яго творчасці, аднак тэматыка яго твораў надзіва шырокая. Паэт-нацыяналіст, святар і выгнанец – Рудольф Дыланг з'яўляецца трагічнай, але разам з тым гераічнай фігурай. Доўгі час забыты на радзіме, цяпер зноў чытаны і паважаны там. Яго рэлігійная паэзія вартая стаць узорам для іншых еўрапейскіх літаратур.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Pašteka J.* Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny. Bratislava: Lúč, 2002.
2. *Dilong R.* Mladost' z očistca [Электронны рэсурс]. URL: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/312/Dilong_Mladost-z-ocistca (дата звароту: 21.02.2023).
3. *Dilong R.* Čierne balady [Электронны рэсурс]. URL: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/255/Dilong_Cierne-balady (дата звароту: 21.02.2023).
4. *Dilong R.* Zakliata mladost' [Электронны рэсурс]. URL: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/282/Dilong_Zakliata-mladost (дата звароту: 21.02.2023).
5. *Prihodová E.* Katolicizmus a modernizmus v Čechách a na Slovensku v prvej polovici 20. storočia // Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education. 2014. №2 (6). S. 91–114.